

száma és összetétele), a gyerekek számát, a földrajzi és a társadalmi mozgást mind eltérő lehetőségeket reprezentáló stratégiának tekintjük, sajátos együttesük mintázata a települési különbségek hagyományozódásának finomabb szerkezetére irányítja a figyelmet.

Boreczky Ágnes

Egy fővárosi átmeneti otthon és lakói

Egy fővárosi átmeneti otthonban dolgozom szociális munkásként. Munkám kapcsán nap mint nap kerülök kapcsolatba egyedülálló és családos hajléktalanokkal. Az összetett szociális problémákkal küzdő és feszültségekkel teli emberek között a romákkal szembeni diszkriminációt nem, vagy csak elhanyagolható mértékben érzékelek.

A csoportdinamika természetesen működik ebben a közösségben is, de nem „etnikai alapon”, nem azért lesz valakiből bűnbak, mert roma, hanem hétköznapi konfliktusok következtében. Ennek okai egyrészt az átmeneti otthon által megszabott szigorú keretekben keresendő – ennek része például a hajléktalan intézmények működését szabályozó törvények által előírt felvételi szempontrendszer, vagy a mindenkire egységesen érvényes házirend –, de főként a lakók egymásra utaltságában és az együttélés során gyűjtött, többnyire pozitív tapasztalataikban.

Az átmeneti otthon

Vizsgálatom terepe egy Budapesten működő átmeneti otthon, ahol 24 órás bentlakással élnek romák és nem romák, illetve családok és egyedülállók egyaránt.

Az átmeneti otthon három egységből áll:

Két családos átmeneti otthonból: „egyszülős” családok átmeneti otthonából, ahol gyermekeiket egyedül nevelő szülők, azaz anya-gyerekek és apa-gyerekek szerkezetű családok laknak és a kétszülős családok átmeneti otthonából. A két részleg elkülönülése egyrészt megnyitásuk különböző időpontjából ered, másrészt a családok különböző életvitele indokolja – az egyszülős családok sok feladatot megosztanak egymás között, így segítve egymást a gyermeknevelésben és a háztartás vezetésében is, míg a kétszülős családok önállóbb, zártabb egységként működnek. A két részlegen összesen 19 család lakik, ebből 9 egyszülős, 10 pedig kétszülős család. Az itt tölthető lakhatási idő a gyermekvédelmi törvény előírásai szerint mindkét esetben maximum másfél év. A szülők térítési díjat fizetnek – 9–10 000 Ft, a szülők számától függően – és emellett rendszeres megtakarítást kell felmutatniuk, amelynek célja albérletre gyűjtés, pályázati úton nyert lakás felújítása, esetleg lakásvásárlás. Az otthonban alapvetően önellátás van, szükség szerint – pl. betegség, munkahely elvesztése stb. – segítjük a családokat pénzzel, illetve élelmiszerrel. Egy család egy kb. 15 m² alapterületű szobában lakik; átlagosan 5–8 családra jut egy közös használatú konyha két-két tűzhellyel, mosókonyha, valamint női és férfi vizesblokk. A két részleghez tartozik egy tágas társalgó, vagy játszószoba, ahol sporteszközök és játékok vannak, és hetente három alkalommal kézműves foglalkozást tartunk a gyerekek részére. Ebben a helyiségben tartjuk a közösségi összejöveteleket és az ünnepségeket is.

A férfiak rehabilitációs otthona: itt 10 egyedülálló férfi lakik kétfős, kb. 12–13 m² alapterületű szobákban. Havonta 6 000 Ft-ot fizetnek a lakhatásért, és emellett szintén takarékoskodniuk kell helyzetük rendezése érdekében (a megtakarítás összege mindhárom részleg esetében az egyéni megállapodástól függ, amelyet az elérhető célok és az kliens lehetőségeinek figyelembevételével köt az ellátott és a szociális munkás). A rehabilitá-

ciós otthonban maximum 5 évig tartózkodhatnak a szociális törvény rendelkezései szerint. Ehhez a részleghez is tartozik egy tágasabb társalgó, ahol pingpongozni és tévézni lehet, bár szinte mindenkinek van saját tévéje. Közös vizesblokk van, ahol mosni is tudnak a lakók, főzni mindenki a saját szobájában két főzőlapos villanytűzhelyen tud. A szobák mindhárom részlegen bútorozottak, de a beköltöző igény és lehetőség szerint hozhat bármiféle saját bútort is, amely befér a szobába.

Az otthon lakóinak átlagéletkora 35–55 év közötti, a férfiaknál az életkor a felső, a családoknál az alsó határ felé húz. A legtöbben általános iskolai végzettséggel rendelkeznek (37 százalék), illetve szakmunkásképzőt végeztek (33 százalék), de a családok esetében a szülők létszámának 15–20 százaléka érettségizett, sőt néhányan még felsőfokú végzettséggel is bírnak. Lakásútjukat tekintve legjelentősebb részük albérletből (35 százalék), élettárstól vagy egyéb családtagtól (31 százalék), illetve másik szociális intézményből (30 százalék) érkezett hozzánk. 2003-ban az elköltözött lakók 59 százalékának sikerült kikerülnie a szociális ellátórendszerből, mert lakásproblémájára végleges vagy legalább átmenetinek mondható megoldást talált. Ez utóbbiak közel felének, azaz az összes ellátott 27 százalékának tartósan rendeződtek a lakásviszonyai, ami azt jelenti, hogy önkormányzati pályázaton nyert vagy saját tulajdonú lakásba költözött – így ők valószínűleg végleg kikerültek az ellátórendszerből. Az elköltözöttek 32 százaléka átmeneti megoldást talált lakásproblémájára, vagyis csak ideiglenesen szorult intézményi elhelyezésre. Ez azt jelenti, hogy sikerült életkörülményeiket oly módon rendezniük, hogy fenn tudnak tartani egy albérletet (17 százalék) vagy korábbi konfliktusaikat rendezve rokonokhoz, családtagokhoz költöztek vissza, esetleg egy új élettársi kapcsolatot létesítettek (15 százalék). Az átmeneti otthonból elköltözött lakóink 30 százaléka maradt továbbra is intézményi elhelyezett oly módon, hogy másik szociális intézménybe került.

Az intézmény roma lakói

A meglehetősen szűk intézményi keretek ellenére van néhány olyan sajátos vonás, amely kifejezetten a romákra jellemző. Ezeket saját, többéves tapasztalatra támaszkodó megfigyeléseim alapján írom le.

Több családnál él a tradíció, hogy az asszony dolga a háztartás vezetése és a gyermekek nevelése, míg a családfő keresi a megélhetéshez szükséges pénzt. A cigány családok gyermekeiket sokkal szabadabb légkörben nevelik, ugyanakkor sok tekintetben a gyerek a család központja is. A gyerekek sokat tartózkodnak a folyosókon, az udvaron, sőt szinte saját életterükként használják a többi lakószobát is. Volt olyan roma szülő, aki a megkérdezés során külön hangsúlyozta, hogy ő nem szeretné minden percben előírni a gyermekének, hogy mit tegyen és mit nem. A nem roma családok ezzel szemben szeretik a saját gyerekeiket maguk körül tudni halló- és látótávolságon belül, sokszor nem veszik jó néven ha lakószobájukba hívatlan vendég érkezik. A roma szülők viszont azt nem nézik jó szemmel, ha más próbálja gyerekeiket rendre utasítani, ennek sokszor szóváltás a vége.

A romák sajátosan használják a lakótereket. Jellemző a „nyitott ajtó”: amíg a többiek bezárkóznak a szobájukba, ők az ajtót – legalább résnyire – nyitva hagyják, így a család személyes tere egybe mosódik a közösségi térrel: bárki szabadon jöhet-mehet hozzájuk, ugyanakkor ők is részesei a külvilág történéseinek. Szobáikat gazdagabban díszítik: képekkel, poszterekkel, falvédővel, saját függönnyel teszik otthonosabbá (az egyik lakó például tekintélyes méretű csillárt rakott fel a szűkös lakószobájában). Sokat hallgatnak zenét,

főleg cigányzenét, több lakó is elmondta, hogy rendszeresen hallgatja a Rádió C-t, amely műsoraiban kifejezetten a romák életével, kultúrájával foglalkozik.

A közösségi életre nem jellemző a romák és nem romák különállása. Megesik, hogy alkalmanként a szomszéd vagy lakótárs-viszonytól többet jelentő ismeretség szövődik cigány emberek között, néha az elköltözést követően is megmaradó barátságok születnek, sőt élettársi kapcsolatok is, de ez a nem romákra is érvényes. Különbözik azonban kapcsolatuk a külvilággal. A romák általában az átmeneti otthonba költözést követően is szoros kapcsolatot tartanak fenn a máshol lakó rokonokkal, ismerősökkel. Éppen ezért gyakrabban és népesebb létszámban is, érkeznek hozzájuk vendégek (előfordult, hogy az intézmény kénytelen volt limitálni az egyszerre fogadható vendégek számát, mert egy családnak olyan sokan jártak be naponta, hogy az zavarta a szomszédok nyugalma). A máshol élő rokonok sokszor nemcsak esetenként látogatják a családtagokat, hanem belefolytak az itt élők hétköznapi életébe is: besegítenek a gyerekek felügyeletébe, főznek stb. Megesik, hogy a vendégfogadásnál nehezebben tudják tartani az intézmény házirendjének előírásait (8-tól 20 óráig lehet vendéget fogadni 3 óra időtartamra, ami esetenként változhat – például ha a vendég valamiben hosszabb távon segít az itt élőknek).

A kulturális hagyományok főleg az emlékek szintjén élnek, de nem szervezői a hétköznapiaknak. Volt olyan megkérdezett akiből feltódultak a saját gyermekkori emlékei, amikor roma hagyományokról, szokásokról kérdeztem – annak ellenére is, hogy állami gondozásban nőtt fel (újra felvette és tartja a vidéken élő, tradicionális lókereskedő rokonaival a kapcsolatot), ám nem roma élettársával és gyermekükkel ma már a teljesen a többségi társadalom normái szerint élnek. A városi lét ellenére néha nyomokban felbukkan a hiedelemvilág. Az egyik jelenleg is itt lakó roma családban az anya röviddel a beköltözést követően megbetegedett, és állapota rosszra fordult. Az agyhártya-gyulladást okozó fertőzést a beköltözést megelőzően, még takarítónői munkája során kapta, férje azonban úgy vélte, rontás lehet rajta, amely a beköltözése óta sújtja, és azt tervezte, hogy leveteti róla egy hozzáértő emberrel. Később azt is elmondta, hogy fel kellene szenteltetni a házat, mert csak az adhat védeltséget a hasonló esetekkel szemben. (Erre nem került sor, az asszony azóta szerencsére felépült.)

Saját többéves tapasztalataim alapján megpróbáltam egy-két jellemző személyiségvonást összegyűjteni. A cigány emberek közvetlenebbek, „barátkozóbb természetűek”, mint a nem cigányok, vélhetően ez is a közösség-központú beállítottságuknak tulajdonítható. Azok, akik kevésbé gyökértelenek, tehát aktív kapcsolatban állnak máshol élő családtagjaikkal, főleg a népesebb családi körben bontakoznak ki, problémáikról inkább ott beszélnek; bizalmukat nehezebb elnyerni. A nukleáris családban élő cigány emberek hamar megnyílnak, és sokszor pillanatok alatt feltétlen bizalmukba avatnak. Ha a bizalmába avatott egy roma ember vagy család, akkor utána minden ügyvel kapcsolatban hozzám fordul: legyen az szociális munkási feladat, vagy csak a magánvéleményem, esetleg csak azért, hogy elmondjon egy történetet. Szociális munkásként arra törekszem, hogy minél közvetlenebb légkört teremtsék, de sok nem cigány embernél ennek ellenére mégis csak az intézmény képviselője maradok (természetesen ez romáknál is megesik olykor). A romák közül sokan úgy értelmezik a gondozás kereteit, mint egy fórumot ahol beszélgetni (is) lehet.

Annak ellenére, hogy nagyon sok helyről érkeznek hozzánk jelentkezők – van, akit tartozásai miatt lakoltatnak ki, más erdőben, sátorban vagy autóban lakott, mielőtt hozzánk költözött –, mégis minden részlegnek megvan a saját identitása. Az egymásrataltságot – például a gyermeknevelési feladatok megosztása, vagy a házimunkában egymásnak

nyújtott segítség az egyszülős családoknál – a közös használatú életterek – konyha, mosókonyha – és a közös élmények vagy esetenként a nézeteltérések is, a másik különbözőségének elfogadására tanítja a lakókat.

A kérdőívek eredményei

A kérdezettek társadalmi státusa szerint túlnyomórészt alacsonyabb iskolai végzettségűek, a családban élő szülők nagy része fiatal, és első önálló egzisztenciája megalapozásán fáradozik. Az egyedülállók középkorú férfiak, akik között olyan nyugdíjasok is vannak.

12 nő és 8 férfi volt a válaszadók között, ám ez az arány véletlenszerűen alakult így. Átlagéletkoruk 42 év, ezen belül a nők átlagéletkora 36 év, a férfiaké 48 év. A 20 válaszadóból 4 fő egyedülálló (férfi) és 16 fő a családos részlegek valamelyikén lakó szülő. A családokban átlagosan 2 gyermek van.

Az iskolai végzettségüket tekintve a következőképp oszlanak meg: a nyolc általánost mindegyikük befejezte, 7 főnek ez a legmagasabb végzettsége, 9-en szakmunkások, ketten érettségiztek és 2 fő az érettségi után továbbtanult és szakmát is szerzett.

Munkajelleg-csoport szerinti megoszlásuk nem tükrözi az iskolai végzettség szerinti arányokat, ennek az az oka, hogy a magasabb végzettségűek főleg a nők közül kerültek ki, akik gyes-en vannak, illetve 3-an nem is válaszoltak erre a kérdésre. A maradék 17 fő közül egy irodai munkát végez, 4-en segédmunkások (közülük egy nyugdíjas és emellett dolgozik – a férfiak rehabilitációs otthonának lakója), 4-en betanított munkások (egyikük rokkantnyugdíjas, szintén a férfi részlegen lakik), 1 fő munkanélküli és 7 fő gyes-en van. A megkérdezettek eddig átlagosan 15,7 hónapot töltöttek az átmeneti otthonban.

A 20 megkérdezettből 6-an vallották magukat cigánynak. Elmondásuk alapján hárman beszélnek még a roma nyelvek valamelyikét valamilyen szinten (anyanyelvi szinten egyikük sem). A cigány nyelvet ismerők a családon belül sem beszélnek már cigányul; gyermekeiket csak magyarul tanítják, nem tartják fontosnak nyelv átörökítését.

A *roma identitás meghatározását* illetően a válaszadók többsége úgy gondolta, hogy a cigányság egy belülről jövő önmeghatározás. 16 válaszadó szerint az számít cigánynak, aki annak vallja magát, és csak 4-en válaszolták, hogy az a roma, akit a környezete annak tart.

A *roma identitás lényege* a kérdezettek szerint leginkább a kultúrában (a beszélt nyelvben, szokásokban stb.) gyökerezik (16 fő). Ez érdekes ellentmondás, mert az eddigiekből éppen az derült ki, hogy az otthonban lakók közül jelenleg senki nem használja a hétköznapi életben a cigány nyelvek egyikét sem, és nem tartja a népszokásokat. 13 válaszoló szerint az intézményben nem is lakik roma!

A második leggyakrabban választott jellemző az életvitel, életmód alapján történő meghatározás volt (lakóhely, a munka stb.), ezt 9-en jelölték meg. Ebből az tűnik ki, hogy sokak szerint a cigányság egy „életforma”. Négyen úgy vélik, hogy a cigányság kívülről is jól látható, azaz külső jegyek alapján állapítható meg valakiről.

A következő kérdés arra irányult, hogy a válaszadóknak *milyen a személyes érintettségük*, vagyis életük mely területein találkozhatnak romákkal.

A válaszok alapján teljesen más kép mutatkozik a cigányok társadalmi beágyazottságáról. 11-en mondták azt, hogy a közvetlen családjukban van roma: házastársuk vagy élettársuk cigány, vagy magukat is ide sorolták. Ezek szerint vagy több a roma az otthonban lakók között, csak ezt egy olyan direkt kérdés esetén mint „Ön romának vallja-e magát?” kevesebben vállalják, vagy mégis többen gondolják azt, hogy az a cigány akit a környezete annak tart, mint azt a korábbi kérdésekre válaszolták. A tágabb rokonságban 4-en,

míg a baráti körben 15-en ismernek roma embert. 11-en azt válaszolták, hogy a lakóhelyükön ismernek romát. 6 válaszadónak van cigány munkatársa, ami önmagában nem bír különösebb jelentőséggel, de ennél a válasznál többen is hozzátették szóban, hogy jó kollegiális viszonyban vannak velük, és nagyon segítőkésznek találják őket. Erre a kérdésre egyébként mindenki válaszolt és olyan nem volt, aki ne ismert volna a környezetében cigány embert.

A *bagyományos cigány foglalkozásokra* vonatkozó kérdésnél minden megkérdezett tudott mondani legalább két-három választ. Leggyakoribbak a vályogvetés, a kosárfonás és a lókereskedés voltak, de szerepelt még a késélező, a zenész a fazekas és a tetőfedő is. Mindössze öt olyan válaszadó volt, akik nem találkoztak még ezen szakmákat űző emberrel.

A *roma bagyományokat és népszokásokat* illetően már nagyobb volt a tájékozatlanság. Itt a nem romák csak a temetés előtti virrasztást tudták megemlíteni. A leggyakoribb hagyományként a virrasztás mellett a keresztelő, a romák vendéglátási szokásai – a „kötelező” evés-ivás – és a lakodalom került említésre, ahol a gazdag étrend (sok hús és gyümölcs), a tehetősebeknél nagy vendégsereg, a tehetősség prezentációja volt megemlítve főbb jellemzőként, valamint a menyecske-táncnak az a jellegzetessége, hogy a menyasszony kontyba fogott hajába tűzik a pénzt. 7 válaszadó egyáltalán nem ismert semmilyen roma népszokást, de a romák közül mindenki részt vett valamelyik népszokásban.

A *babonákról, hiedelmekről* minden kérdezettnek az volt a véleménye, hogy a cigányok babonásak, de csak 8-an tudtak megnevezni konkrétumot. Ők javarészt a cigány átkot és rontást említették. (A legtöbb babonát a kisgyermekkel kapcsolatban említették, de volt a várandós asszonyra, az újévi köszöntésre vonatkozó utalás is.) Itt említette meg az egyik cigány lakó, hogy az ő öreganyja soha nem beszélt a roma-holokausztról, ha ez valahogy szóba került náluk, akkor olyan bensőséges tragédiának nevezte, ami nem erre a korra tartozik, és mindig a jelenre terelte a beszélgetés fonalát. Ezen nemzeti tragédiánk kibeszéletlenségéből ítélve a cigányoknál rendkívül mély sebeket hagyott.

A *roma népdalok és táncok, a roma művészek, előadók* tekintetében volt a legnagyobb a tájékozatlanság. Cigány táncot és népdalt egyetlen válaszadó sem tudott említeni. Mindnyájan hallottak már cigányt dalt és láttak táncot is, de pontosan egyet se tudtak említeni. A művészek terén is lehangoló volt a tájékozatlanság. Inkább a nem cigány válaszadók tudtak roma művészeket említeni, ők is mindössze 4-en. A válaszok között főleg zenészek szerepeltek (Dankó Pista, Rajkó zenekar, Pege Aladár, Járóka Sándor, Szakcsi Lakatos Béla).

Előadóművészként Bangó Margit, Bódi Guszti, Lagzi Lajcsi és a Váradi Café ugrott be mindenkinek, ami azt mutatja, hogy a média által sugárzott műfaj szinte mindenkihez elér. Ez önmagában még nem baj, de az igazán autentikus cigány kultúrához nem sok közük van. A cigány kultúra megőrzésében és népszerűsítésében nagy feladatot vállalhatna a média, sőt mint egyetlen olyan fórum, amely valóban szólni tud mindenkihez, azt gondolom komoly felelősséggel is tartozik a kulturális értékek megőrzéséért – TV-t nézni és rádiót hallgatni bárkinek módjában áll, kiállításokra, koncertekre járni sajnos nem. Szerencsére kivételekről is beszélhetünk, ilyen például a RádióC adó, amely valóban a romákhoz szól, az ő problémáikkal foglalkozik, és komoly hangsúlyt fektet a roma kultúra népszerűsítésére.

A *cigány ételekre és étkezési szokásokra* vonatkozó kérdésre szinte mindenkinek volt valami ötlete. Sok válaszadó említette a cigányokkal kapcsolatos sztereotípiát, a sündisznót, a cigányok közül is néhányan, de ők azt mondták, hogy ez ma már csak a nagyon szegények étele, és annyira nem beilleszthető az értékrendjünkbe, hogy úgy érzik, ha a cigá-

nyok sündisznót esznek, akkor ők maguk nem is azok. A hagyományos cigány étrendben sok hús szerepel, de említettek még számos olyan ételt is, amelyek a magyar konyhában is megtalálhatók (töltöttkáposzta, krumplis tészta, tyúkpörkölt, túrós csusza, sült oldalas). Ezek közül számos étel tipikusan szegény-étel, de a válaszadók valamennyien roma vendéglátás során fogyasztottak ezekből, tehát az biztos, hogy ez a roma konyha részét is képezi. Az étkezési szokásoknál említették, hogy ha evés közben lép valaki egy cigány ember házába, akkor sértésnek számít, ha nem ül le enni-inni az asztaltársasághoz – legyen a vendég akár a postás aki egy levelet hozott –, mert a romáktól éhesen senki el nem távozhat.

A *hagyományos cigány népviselettel* kapcsolatban a legtöbbszörnek csak sztereotípiák jutottak eszébe. Ők a cigány népviseletet egységesen úgy írták le, hogy az asszony nagy, többretegű virágos szoknyát hord fehér blúzzal, színes szalag van a hajába fonva vagy kendőt hord, a férfiak kalapot, buggyos nadrágot és inget hordanak fekete mellénnel és fekete csizmával.

A *romák jellemzésénél* volt, aki azt mondta, hogy nem tud általánosítani, ezért nem is válaszol bővebben, mások szerint nincs olyan tulajdonság ami csak a romákra jellemző. Leggyakoribb jellemző a családcentrikusság és gyerekszeretet voltak (7 fő). 5 válaszadó szerint a romák jó tulajdonsága, hogy összetartók, 4 fő szerint barátságos, kedves emberek. Több olyan válasz volt amelyik segítőkész, jókedvű, szorgalmas, dolgozó embernek tartják a romákat, akik tartják a tradíciókat. A rossz tulajdonságok között az agresszivitás és a kötözködés (9 fő), a hazudozás (3 fő) és a munkakerülés került említésre (4 fő). Volt aki a romákat öntörvényű, vagy hangoskodó, vagy csúnyán beszélő, vagy előítéletes embernek tartja.

Tanulságok

Az újkori történelem nemzeti tragédiái óta a magyar társadalom folyamatosan saját identitását keresi. Azt gondolom, hogy egészséges nemzeti identitást csak egységes magyarság alakíthat ki magáról. Az egység legkevésbé sem teremthető meg úgy, hogy kirekesztjük a tőlünk különbözőt. Ellenkezőleg! Az egység a legtökéletesebben úgy érhető el, ha elfogadva az egymástól eltérő kultúrák létjogosultságát, azok értékeit, tanulva azokból, egy sokszínűbb, teljesebb jövőképet gondolkozunk.

Kutatásom eddigi legfontosabb tanulsága az, hogy ezek az értékek nagyon sérülékenyek. A hiányuk csak hosszú távon észrevehető, addig azonban a sztereotípiák és általánosítások oly mértékben elhomályosítják érzékelésünket, hogy hajlamosak vagyunk később észbe kapni. A roma kultúra Magyarországon eltűnőben van. Ezt sok gyökérvészett, kiszolgáltatott emberen keresztül jelzi. A többség ezt problémának látja, és nem tudja, hogy mit is tehetne, ezért dühös lesz. Dühös lesz azokra, akik a tüneteket hordozzák, ezért tudomást sem akar venni a létezésükről, kirekeszti őket. Sokuknak meg sem adja a lehetőséget a boldogulásra, előrejutásra, ezzel még nagyobb terhet ró saját magára, ezért még dühösebb lesz...

A hagyományos cigány kultúra „régiben” sok okból nem éleszthető újra, a korábbi megélhetési módok ma már nem versenyképesek stb., mint ahogyan a jelentős részben asszimilálódott cigány társadalom nagy részének erre valószínűleg nem is lenne igénye. Fontosnak tartom ugyanakkor, hogy a többség tisztában legyen annak értékeivel, hogy megértse a magyar társadalom jelentős részét alkotó roma emberek világnézetét, problémáit és ők maguk is erőt meríthessenek abból, hogy ők romák. Az ember cigánysága

ne szégyelleni való dolog legyen, hanem büszke lehessen rá. Ezért nagyon fontos, hogy teret adjunk egymásnak, és lehetőséget a felemelkedésre.

Józsa Eszter

Termelőiskola – a korai iskolaelhagyók integrációjának lehetősége

A Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium kezdeményezésére indult kutatásban a Felsőoktatási Kutatóintézet Regionális kutatócsoportjában a nemzetközi és a hazai termelőiskolai oktatás feltárására vállalkoztunk. Az iskolarendszerből *lemorzsolódott fiatalok* felzárkóztató oktatását számos képzési forma, modell hivatott támogatni. Kutatásunk a kevésbé ismert termelőiskolai oktatásra irányul. Jelen fázisban befejeztük a nemzetközi modellkísérletek feltárását, és a mostani áttekintés a hazai intézményi kezdeményezések bemutatására vállalkozik.

A kutatásunk során arra a megállapításra jutottunk, hogy a „normál” iskolarendszerből *lemorzsolódott fiatalok* felzárkóztatását, alapkészségeinek fejlesztését, szocializációját, szakképzésre való előkészítését és szakképzését csak néhány speciális intézmény vállalja és végzi sikeresen. Ezek az intézmények a szocializációt, a magatartási devianciák, beilleszkedési zavarok leküzdését, vagyis a fiatalok tanulásra és munkavégzésre való felkészítését tekintik elsődleges feladatuknak.

Ezzel szemben az ún. *termelőiskolai programot* más jellemzi, elsősorban is a nappali szervezésű és a munkaszerződés keretében folytatott képzés. Két feladata van: a szocializáló, közismereti alapkészség-fejlesztő és ismeretpótló, a szakmai orientáló és az előkészítő egység, a másik pedig az OKJ-ban szabályozott szakképesítések megszerzésére irányuló szakképzés. A program része ezen kívül a munkahelyi elhelyezkedés segítése, és a munkavégzés nyomon követése, míg a tantárgystruktúra nem a hagyományos elveken alapul és inkább az egyéni felkészítés a hangsúlyos. A foglalkozások jellemző színtere a munkatevékenység helyszíne (műhely, tankert, taniroda, tankonyha stb.), míg az elméleti felkészülés, felkészítés mindig gyakorlati tevékenységhez kapcsolódik. A tanulócsoportok létszáma legfeljebb 12 fő, a tanuló-oktató(nevelő) arány legfeljebb 4 (kötelezően legalább 30 százalék szakalkalmazott), tanulólétszám egy intézményben legfeljebb 100 fő lehet.

A termelőiskolák olyan intézmények, ahol a munka és a tanulás sajátos kombinációjával valósul meg a szakmai képzés. A termelőiskola résztvevői – különböző szintű – szakmai képzettségeket szerezhetnek meg. Ezek a képzettségek elsősorban államilag elismert OKJ-szakképesítések, de általában fontos bizonyos szakmai kompetenciák elsajátítása, illetve a szociális kompetenciák (együttműködési képesség, csapatszellem, munkahelyi lojalitás, megbízhatóság, felelősség, pontosság stb.) megszerzése is. Sőt utóbbiaknak ezen iskolák egyértelmű prioritást adnak.

A legtöbb termelőiskola inkább üzemi jellegű képződmény, nevezhető akár tanüzemnek vagy „tan-gyárnak”, ahol a munkát nevelési feladatokkal kombinálják. A termelőiskolák valóságos és életszerű munkakörülményeket kívánnak nyújtani a résztvevőknek, a reális feladatok és termékek révén a tanulásra és az önfejlesztésre ösztönöznek. A termelőiskolai tanulás során a résztvevők olyan eladható árukat állítanak elő, olyan szolgáltatásokat végeznek, amelyek leginkább a helyi igényekhez igazodnak. A tanulók munkabér jellegű